

- 42 Там само.
43 Там само.
44 НМЛ. – Ф. Ркл. – Спр. 1124. – Арк. 8–9.
45 Капраль М. Привілеї національних громад міста Львова (XVI–XVIII ст.) / М. Капраль. – Львів: Жовківська книжкова друкарня видавництва оо Василіанів “Місіонер”, 2000. – С. 503.
46 Фіголь В. Церковні братства Галицької Гр. кат. Провінції у XVIII ст. / В. Фіголь // Богословія. Тримісячник. – Т. XVI. – № 2–3. – Львів: Видавництво Богословського наукового товариства, 1938. – С. 144–146.
47 Лазорак Б. Статут Лева Шептицького для Львівського Хрестовоздвиженського братства 1762 р. / Б. О. Лазорак // Історія релігії в Україні. – Кн. 1. – Львів: Логос, 2010. – С. 507–508.
48 НМЛ. – Ф. Ркл. – Спр. 1124. – Арк. 9 зв.

SUMMARY

Bohdan Lazorak

UNKNOWN PROTOCOLS OF THE MEETINGS OF THE LVIV FRATERNITY OF EXALTATION OF THE HOLY CROSS IN 1779, 1780, 1781

In the article unknown texts of the protocols of the meetings of the Lviv fraternity of Exaltation of the Holy Cross, which were held in 1779, 1780 and 1781, are considered and published. Publications of these documents are accompanied by an introductory preface and commentary.

Key words: church fraternity, protocols of the fraternity meetings, Lviv church fraternity of Exaltation of the Holy Cross.

Ірина Орлевич,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, науковий співробітник Інституту релігієзнавства Львівського музею історії релігії

ДУХОВНІ ФУНДАЦІЇ ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ

Досліджено тестаменти, записані на користь Ставропігійської церкви у Львові. Показано механізм врегулювання духовних фондаций Ставропігійським інститутом.
Ключові слова: *тестамент, духовні фундації, Ставропігія, Успенська церква.*

Ставропігія не має аналогів в українській історії ані за тривалістю існування, ані за постійністю внутрішньої організаційної структури. Впродовж усього багатотомового періоду функціонування цієї інституції – спочатку як Братства, а наприкінці XVIII–XX ст. як Інституту, незмінними залишалися напрями її діяльності – патронат над церквою, утримання бурси, друкарні, книгарні та ін., а також розпорядження духовними фундаціями. Ці фундації утворювалися внаслідок

заповітів (тестаментів), що їх робили як члени Ставропігії, так і особи, котрі до неї не належали, на користь Успенського храму. Дослідження заповітів Ставропігійської церкви розкриває ставлення тестаторів до питання смерті, дозволяє простежити зміни форм тестаментів наприкінці XVIII – XIX ст., з'ясувати, як діячі Ставропігійського інституту виконували релігійну частину заповітів – літургійні богослужіння, та фінансову, як розпоряджалися коштами та капіталами, що їх заповіли Ставропігії та її церкві, вивчити дотримання Ставропігійським інститутом умов заповітів, висвітлити взаємини членів Інституту з духовенством патронуваного ними храму, з духовною та світською владою, встановити правонаступність між Інститутом та Братством.

Тестаменти Ставропігійського інституту і його духовних фундацій не були об'єктом історіографічного дослідження. У статті використано праці, які дають характеристику тестаментів як явища у зарубіжній історії Ф. Арьєс¹ та описують українські тестаменти XVIII ст. – О. Вінниченко², І. Замостяник³.

Однією із функцій середньовічних братств була організація поховань, піклування про поминання душі померлого та надання моральної й матеріальної допомоги членам братства й іншим потребуючим⁴. Братства мали дбати про Служби Божі і про молебні, про які церковна влада могла забути або відправляти їх не ретельно. Український історик Церкви В. Фіголь вважав, що одним з доказів «релігійного духа по братствам є доволі часті легації на церкву». У такий спосіб жертводавці хотіли впевнитись у молитвах братчиків за їхні душі, як рівно ж причинитися до окраси Божого дому, дбаючи загальне добро⁵. У середньовіччі та ранньомодерну добу тестамент залишався для населення християнської Європи важливим засобом для завершення людиною земних справ і був актом, що регламентував спадкові справи й регулював духовну сферу мирян⁶.

Документи, що стосуються цієї проблематики, можна поділити на два види: 1). з інформацією про облік фондів пожертвувань, переліки відправлених поминальних богослужінь, звіти духовенства Успенської церкви – Ставропігійському інституту про кількість відправлених богослужінь; 2). заповіти і листування Інституту з приводу їхньої реалізації зі світською (фінансовою прокуратурою, окружним управлінням, намісництвом тощо) та духовною владою (греко-католицькою митрополічною консисторією, митрополічим ординаріатом).

Аналіз збережених документів показує, що Ставропігійський інститут розпочав упорядкування духовних фундацій у 1855 р. (імовірно, це було пов'язано із конкордатом, який уклала Австрія з Апостольською столицею, та складенням статуту Інституту⁷).

Самі члени Ставропігії пояснювали це бажанням «волю записателів виконати, а по-друге, щоб честь і повагу, яку собі Ставропігійській інститут через віки придбал, на будучність удержати»⁸. Багато із заповітів «пойшли в забвєніє», тому Інститут хотів скоротити (редукувати) фонди і «духовним бенефіція там платне чи безплатне виконання тих же наказувати»⁹. Проблема полягала у тому, що доходи від духовних фундацій, Ставропігії з часом знецінились¹⁰, але при цьому священство Успенського храму зобов'язане було й надалі відправляти Святі Літургії та інші види заупокійних служінь. Редукційний процес свою

легітимність опирав на «устави о належитостяхъ епитрахильныхъ» від 1 липня 1785 р., який встановлював розмір платні священикам за поминальні відправи¹¹. 1814 р. митрополит Антоній Ангелович склав «інструмент редуційний» щодо скорочення поминальних богослужень. Відповідно до цього розпорядження, парох Успенської церкви о. І. Липницький 1814 року впорядкував духовні заповіти, зроблені на користь Ставропігійської церкви. З документа неможливо встановити кількість фундацій, які існували до 1814 р. Не давали цієї інформації ні акти Інститутські, ні парафіяльні. У списку були заповіти: Левинського, Стребилової, Стребицьких, Сорковського, Зечкевича, Г. Левицького, Режингулової, Пясецького, Трохлинського, Ярошевича, Грабарського і Стечкевича¹².

11(29) листопада 1853 р. Ставропігія подала прохання про скорочення числа фондів до консисторії, але отримала відмову, 21 травня 1854 р. – із зверненням до намісництва. Дізнавшись про наявність «редукційного інструменту» митрополита Ангеловича, заявою від 22 березня 1855 р. Ставропігійський інститут звернувся до намісництва, щоб воно утрималося від подальших рішень у цій справі. Згідно з документами за 1814 р., доходи від духовних фундацій повинні були вноситися священикам у конгруу (зарплатня священиків) і Ставропігія, виплачуючи його духовенству, не мала платити за відправлення фундаційних служб священику та пароху платні і отримувати дохід від фундаційних капіталів до вписної каси¹³. Частину конгруу Інститут мав покривати з власних фондів, а решту – доходами від фундаційних капіталів, відповідно до вже згаданого «редукційного інструменту» 1814 р. Перед 1853 р. усі фундації було вписано священицтву в конгруу¹⁴. 18 травня 1855 р. член Ставропігії К. Вінковський склав реєстр духовних фундацій, на підставі Інститутських актів, і запропонував їх намісництву¹⁵. В такий спосіб Інститут та духовенство Успенського храму спільної згоди.

Стежити за виконанням усіх умов духовних фундацій було обов'язком Інституту, зафіксованим в його статуті – «стипендійними, духовними та іншими у своє правління прийнятими фондами згідно з волею фундаторів розпоряджатися і пов'язані з цим обов'язки виконувати»¹⁶.

Тестамент традиційно складався з двох частин: першої – духовної і другої яка містила інформацію про поділ майна¹⁷. Серед жертводавців на Ставропігійську церкву були члени Ставропігії (о. Іван Горбачевський Товарницький Іван), священнослужителі її церкви (Антоній Левинський, Іван Липницький) та власники майна (Софія Жевуська¹⁸, Теофіла Стребилова¹⁹, Василь Шандра²⁰, Антін Добрянський²¹, Павло Шумлянський²², Григорія Дуникевича²³, Анна Білостоцька²⁴, Яків та Анастасія Зачкевичі²⁵ Катерина Михалківська²⁶, Пилип Білінський²⁷. та ін.). Зазвичай усі тестаменти складені польською мовою, а окремі – німецькою.

Свідченням існування серед української суспільності середини XIX ст. двоступеневої – русько-польської ідентичності²⁸ є тестамент Івана Товарницького, який пожертвував на Успенську церкву 500 злотих, щоб духовенство служило поминальні богослужіння за нього та його родину, і водночас для римокатолицького монастиря кармелітів 500 злотих²⁹.

Серед тестаментів, які збереглися в архіві Ставропільського інституту у тестаменті Михайла Бачинського з 1868 р. релігійна частина доволі обширна та красномовна ніж в інших. Вступна частина тестаментів розпочиналися інвокацією³⁰ – зверненням до Бога про допомогу у виконанні основного задуму документу, початком якого була коротка молитва: «Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь». Далі йшла інтитуляція, яка включала власне ім'я і на відміну від раніших тестаментів у яких тестатори вказували свої посади, звання³¹, у досліджуваних заповітах майже не має інформації про особу тестатора, лише можна дізнатися про його фінансовий стан і майно яким володів. А пізніше аренга у якій говорилося про прагнення заповідача при здоровому глузді і пам'яті розпоряджався своїм майном, а часами тестатор висловлювався про свій слабкий фізичний стан і близьку годину смерті. Тестатор М. Бачинський–Лешкович висловлював подяку Богові за те, що народився у католицькій вірі і в ній ж все життя стверджувався. Дякував Богові за те, що впродовж життя обдарував його різними дарами, просив щоб Господь пробачив йому всі гріхи, не залишав його у годину смерті. Висловлював вдячність Богові за тривалий вік життя. Далі йшлося про те, що здоров'я і фізичні сили чимраз швидше слабшають і наближається година смерті. З тестаменту М. Бачинського довідуємося, що майно він успадкував від свого батька Івана Лешковича-Бачинського, львівського віце-бургомістра, який також зробив заповіт на Успенську церкву³².

Перехід до фінансової, частини тестаменту відбувався через мотивацію про обов'язки перед світською владою: «користаючи з постанов монархічних, згідно яких, маєтками, якими володію, також на випадок смерті розпорядитися є уповноважений»³³. Про обов'язок братчиків щодо світської влади говорив Б. Дідицький: «головним законом», на основі котрого засновувались братства на Русі, було – «Братство любіте, Бога бійтеся, царя почитайте»³⁴. У цій частині тестаменту М. Бачинський докладно описує розподіл майна серед родичів. Ставропільський інститут, приймаючи ту фундацію, зобов'язувався на вічні часи «старатися надь тымъ чувати, щобы за сложенемъ до его кассы вспомянутой рочной належитости 42 рнс.» у Ставропільській Успенській церкві Служби Божі за упокій М. Бачинського та його жінки і всієї його родини щорічно правити³⁵. Гарантом заповіту виступало майно у Підлісках. Тестатор висловив бажання про скромне богослужіння під час поховання, усім хто мав брати участь у похороні, велів заплатити гроші, а Службу Божу в обряді «рускимъ відправити»³⁶. До тестаменту, складеного 1856 р., додано ще листи 1863 і 1867 рр., у зв'язку із змінами майнового стану (через продаж будинку та ін.)³⁷.

Завершувалися заповіти есхатологом, який містив відомості про дату і місце укладення останньої волі тестатора та підписи – його і свідків³⁸. Заповіти на користь Успенської церкви свідчать про патріотизм жертводавців, особливо коли йдеться про кінець XVIII - першу половину XIX ст., коли Ставропігія мала високий авторитет в українському суспільстві³⁹.

Процедуру оформлення заповіт проходив у світської та духовної влади: фінансовій прокуратурі, митрополичій консисторії, а остаточно затверджувався

у намісництві⁴⁰. Митрополіча консисторія надсилала Інститутові «ноту», в якій повідомляла, що, за рішенням намісництва, надсилає один примірник затвердженого «учредительного богослужбеного легата». Парох церкви складав письмову згоду про відправлення певної кількості богослужінь, згідно з умовами кожного заповіту. Інститут, своєю чергою, інформував про це консисторію та фінансову прокуратуру. 27 вересня 1878 р. офіціал митрополічої консисторії Михайло Малиновський звертався до Інституту з проханням подати інформацію, чи внаслідок письмової згоди пароха Успенського храму наступило прийняття фундаційного запису М. Бачинського, а також чи священство церкви бере умовлений гонорар і править поминальні Служби Божі⁴¹.

Запис у тестаменті про заупокійні богослужіння «на вічні часи» зумовлював його довготривалість, і водночас правову неврегульованість. Так, задля виконання «проповідних» тестаментів о. І. Горбачевського та Георгія Трохлинського у церкві мали ввести посаду третього сотрудника. 1 листопада 1883 р. міський парафіяльний греко-католицький уряд храму Успення Пресвятої Богородиці у зверненні до консисторії зазначав, що Інститут платить священству за поминальні служби за І. Горбачевського та І. Трохлинського, але Ставропігія не може погодитися з тим, що ці заповіді не прийняті «на учреждение осібного Викарія проповідника при Успенській церкві». Ці фундації, як стверджувалося у документі, засновані майже сто років тому і «пару сот злотих римських річного проценту принесуть», а якби йшлося про якусь доплату, вважала Ставропігія, «то і оту чи Інститут сам, чи і Правительство постаратися би мусіло, так як парафія Успенська збільшується і утворення третьої кооператори домагатися мусить»⁴². У 1902 р. Інститут виявив, що за Григорія Трохлинського жодне богослужіння не правилося і відсоток з проповідної фундації виріс великий. 22 грудня 1902 р. консисторія (за підписом митрополита Андрея Шептицького) дозволила сеньйорату Ставропігії запровадити (уконституювати) ці легати⁴³. Ставропігія розуміла, що не зможе повернути собі цих капіталів через знецінення з плином часу, тож використовувала давні тестаменти лише як нагоду переконати уряд у потребі введення посади третього сотрудника і була готова виділити для цього свої власні кошти.

Проаналізовані документи свідчать, що умови тестатора часто не виконувалися як з боку духовної влади, так і Ставропігійського інституту. І. Липницький 1857 р. заповів певну частину свого капіталу Ставропігійській церкві – щоб за нього відправлялися богослужіння, а відсотки від капіталу виплачувалися парохіві і сотрудникам церкви, певна частина – також співакам. Ставропігія брала відсотки, виплачувала священикам, а те, що призначалося співакам, затримувала у себе і використовувала на утримання учнів у бурсі, які співали в церкві. Так тривало до моменту оформлення цього капіталу через «властителя гипотеки». Інститут, бажаючи зберегти і закріпити такий стан речей, заявив, що готовий прийняти цей капітал до своєї каси і забезпечити на одній зі своїх нерухомостей, а також виготовити інтабуляційну грамоту, і тому просить намісництво, щоб воно запропонувало фінансовій прокуратурі складання такої грамоти (18 (30) січня 1878 р.)⁴⁴. Із документа 1906 р. («Допись в касу

Ставропігії») довідуємося що духовна фундація крилошанина І. Липницького продовжувала існувати і з неї перераховували 20 % на користь Ставропігійської бурси⁴⁵. У «Виказі» заупокійних богослужінь не має Липницького, хоч його ім'я знаходимо в інших документах. Це засвідчує певну хаотичність у системі впорядкування духовних фундацій членами Інституту, як, власне, й у фінансовій документації інших видів.

Документи розкривають правовий процес врегулювання волі тестатора. Траплялися випадки зволікання та невиконання обов'язків щодо волі тестатора як з боку Інституту та парафіяльного духовенства, так і спадкоємців тестатора⁴⁶. Згідно фундаційного запису М. Бачинського від 20 вересня 1867 р. його спадкоємці мали щорічно вносити до каси 42 злотих. За що священники Успенської церкви відправляли за нього і його родину дві Служби Божі з парастасами. Інститут прийняв адміністрування цією фундацією. Настоятель церкви Т. Павликів 26 листопада (8 грудня) 1888 р. звернувся до Ставропігії щоб вона письмово повідомила про відношення Інституту до «здьйшнього приходського священства у виду легата помершого», оскільки отримував гоноари за річне відправлення богослужінь від Ставропігії з усним запевненням і обіцянкою письмового оформлення заповіту⁴⁷. Окрім того консисторія довідалась, що Інститут виплачує не 42 злр., а лише 40 злр. – «наведена угода впровадила митрополичу консисторію вь немале удивленіє» тим паче що це суперечило основам запису фундаційного, згідно якого Інститут зобов'язувався відправляти заупокійні богослужіння без жодних застережень до адміністрації. Зважаючи на таку ситуацію, консисторія вважала за краще щоб парафіяльний уряд сам адміністрував цю духовну фундацію. «Допись» від консисторії до Ставропігії підписана А. Петрушевичем як її кустосом⁴⁸. Були випадки судових позовів Інституту на розпорядників майна тестаторів, які не виконували волі покійних і не вчасно перераховували кошти із маєтків до каси Інституту⁴⁹. У 1903 р. Ставропігія просила спадкоємців М. Бачинського надіслати кошти до каси Інституту – відсотки від капіталу, забезпечених на добрах Підліски⁵⁰.

Іноді капітула затримувала виплату відсотків Ставропігії – як от у випадку Теофілі Стребилової і Антона Левинського . 1869 року Інститут звернувся з проханням до капітули повернути відсотки від їхніх капіталів (тестамент А. Левинського 1778 року), і закликавши її вирішити це питання якнайшвидше, щоб уникнути звернення до політичної влади або суду – «и тьмь образом не откривати численнымъ непріятелямъ русского имени сумное зрліще спора между двома русскими институціями»⁵¹. Загалом між Ставропігією та греко-католицькою ієрархією не доходило до конфліктних ситуацій – усі непорозуміння вони намагалися поладжувати між собою без втручання світської влади. Тогочасні представники вищого греко-католицького духовенства, як і члени Ставропігії, належали до русофільського табору.

Окрему групу формують документи, які містять інформацію про кількість духовних фундацій та поминальних Служб Божих, відправлених духовенством Успенської церкви. Книга обліку фондів пожертвувань складена, у 1884 р., хронологією сягає у XVII ст. – 1663 р⁵². У книзі подано списки 69 фундаторів із

зазначенням імені та прізвища фундатора, року складення тестаменту та призначення зроблених у ньому пожертв, кількості пожертвуваних коштів. Фонди поділялися на такі види: «на бурсу Ставропігійського Інституту съ опредѣленіямъ», на церкву Інституту «съ опредѣленіямъ», на церкву і на бурсу без зазначення конкретної мети. Наприклад фундатор Сильвестр Іванович (духівниця від 1874 р.) заповів кошти на бурсу, щоб «воспитанники бурси отпивали въ церкви Институтской акафистъ»; Олександр Крижановський (1792) – щоб вихованці бурси «співали молебн за упокой души фундатора». Фундація на церкву «съ опредѣленіямъ» Івана Лещинського призначалася для відправлення заупокійної в день смерті тестатора⁵³.

Тестаменти на користь церкви майже всі були призначені для богослужіння за тестатора та його родичів. Більшість пожертв на бурсу мали використовуватися на стипендійні фонди, утримання бідної молоді тощо, а близько третини – на те, щоб учні Ставропігійської бурси відспівували молебень, Службу Божу та ін. Із 69 духівниць половина датується XVIII – першою половиною XIX ст., три з них – XVII ст. Тестаменти, складені у другій половині XIX ст., призначалися переважно на бурсу, стипендійні фонди, для утримання бідних дітей і лише близько j - на богослужіння (6 з 27)⁵⁴.

Аналіз цих джерел дозволяє зробити висновок про правонаступність між Братством та Інститутом, оскільки той, як бачимо, ніс моральну і фінансову відповідальність за тестаменти братського періоду. Врегулювання цього питання на тривалий час стало проблемою Інституту. Ця група документів фіксує зменшення кількості тестаментів на Ставропігійську церкву. «На початку XIX ст. переважають заповіти у яких не має жодних релігійних алюзій. Це пов'язано із зростаючою секуляризацією суспільства та занепадом віри»⁵⁵.

Духовні фундації, до яких був причетний Інститут частково записувались на фонд Інституту, а частково на церкву. Це залежало від волі тестатора, а також від рішення митрополичої консисторії. У 1884 р. сеньйор Ставропігії І. Шараневич подав список духовних тестаментів «на которі грамоти учредительніи виставленіи суть через Інститут Ставропігійській», з датами надання грамот біля кожної позиції, інші фундації були зроблені на Успенську церкву⁵⁶.

Деколи члени Ставропігії на власний розсуд розпоряджались коштами тестаторів, використовуючи їх зовсім на інші цілі. Іван Пасецький 1795 р. заповів Інституту будинок на передмісті за Марією Магдалиною (під № 75) для Ставропігійської церкви та бідних учнів, щоб богослужіння за нього і його родичів правили і щоб дітей його родичів у першу чергу до Ставропігійської бурси приймали⁵⁷. 1808 року після губернського дозволу, Інститут продав цю нерухомість і за виручені кошти купив будинок № 193⁵⁸. Діячі Ставропігії здебільшого надавали перевагу нагромадженню капіталів перед завданнями добродійного характеру⁵⁹.

Документом, який регламентував кількість поминальних богослужінь, було «Оказаніе Св. Службъ Божихъ и другихъ священнодѣйствій в Львовской городской церкви Успенія Пресв. Діви Маріи черезъ взглядное священство ... отправленныхъ съ наведеніемъ титула, числа и особенно припадающей

стипендії», або «Виказ». З 1860 р. священнослужителі Успенської церкви згідно зі складеним ними «Оказанієм» отримували з фондів Інституту платню – «піврічними ратами». «Оказаніє» підписував і складав парох Успенської церкви. У ньому було перелічено всі заупокійні й інші «священодійства», які служили настоятель парафії та два сотрудники. Літургію правили читану або співану, окрім того служили парастас, панахиду, акафіст⁶⁰. Такі звіти («Оказанія») датовані з 1859 по 1914 р. Кількість духовних фундацій впродовж цих років залишалася незмінною і становила 15. Перша фундація, що була в «Оказанії», утворилась шляхом об'єднання фундацій, незначних за обсягом грошових вкладів, згідно рішення ординаріату від 1808 р. Друга фундація була сформована після редукційного акту митрополита Ангеловича 1814 р. і як і попередня, об'єднала кілька фундацій, котрі існували до того часу. Інші фундації були іменними: Івана Горбачевського, Івана Лещинського, Софії Жевуської, Анни Білостоцької, Софію Папарову, Антонія Добрянського, Йосифа Голубович – Журовського, Василя Шандри, Івана Яминського, Павла Шумлянського, Федора Стечевича, Михайла Яросевича⁶¹. Такий ж список зберігся до 1914 р.⁶²

Щоб уникнути помилок у взаєминах з духовенством Успенської церкви, щодо визначення річної платні священикам, Інститут призначав референтів⁶³, а 3 червня 1885 р. утворив анкету з юристів⁶⁴. У 1897 р. сеньйор Ставропігії І. Шараневич вказав парафіяльному урядові Успенської церкви на неправильне обчислення платні за богослужіння відповідно до «Оказанія». Уряд визнав свої помилки з 1859 по 1882 р. і, пояснивши, що вони виникли внаслідок переписування щорічних «Оказаній», пообіцяв виправити⁶⁵.

Найстарша із легацій Теофіли Стребилової інформує про відновлення Львівської греко-католицької капітули 1771 р.⁶⁶. У документі йдеться, що руське священство у час ревіндикації Галичини старалося «о ресусцитацію капітули греко-католицької» і утворення фондів для її дотації. Антін Левинський, парох Ставропігійської церкви, офіціал і прокуратор капітули і Лев Шептицький «так уміли одушевити всією справою капітули, що посипалися щедрі записи на матеріальне забезпечення членів капітули». У тих сумах містились і легати на Ставропігійську церкву⁶⁷, що в майбутньому привело до юридичної тяганини з обох сторін. 10 жовтня 1758 р. Т.Стребилова записала 10 000 флоринів для священиків Ставропігійської церкви⁶⁸. Антоній Левинський у своєму тестаменті від 14 квітня 1778 р. записав суму 34 000 зл. на «руську» капітулу та Ставропігійську церкву⁶⁹. Капітула виплачувала відсотки від цих двох капіталів духовенству Успенської церкви⁷⁰.

До збереження руських капіталів доклався правонаступник А. Левинського на посаді пароха Успенської церкви, І. Горбачевський. 1797 р. він отримав похвалу від придворної комісії за ревну оборону капітульних сум, а придворним декретом з 6 жовтня 1797 р. комісія наділила його крилошанськими відзнаками⁷¹.

Протилежністю І. Горбачевського виявився парох Іван Липницький, якого консисторія накинула Ставропігії майже силою. Він домігся, щоб старшина підвищила йому та сотрудникові конгруу, прийняла ще одного сотрудника⁷². Про те, що він домовлявся із вищим духовенством, свідчить той факт, що

відсотки від капіталів Левинського і Стребилової йому виплачувала консисторія до кінця його життя, натомість одразу після його смерті вона визнала це рішення неправомірним і Інституту доводилось відстоювати свої права на володіння цими коштами, про що йшлося вище.

У річних звітах, які Ставропігія друкувала у «Временнику» для широкого загалу, тільки у 1866 та 1867 рр. є інформація про доходи лише від капіталів І. Горбачевського та М. Бачинського. У видатках на церкву – інформація про фундаційні Служби Божі і без жодної назви⁷³. Це доводить неточність фінансової документації Інституту і небажання афішувати фінансовий стан установи.

У міжвоєнний період серед добродійних записів Ставропігійського інституту духовних фундацій практично не залишилося. Польська влада провела реорганізацію фінансової системи, що заторкнуло і релігійні установи. Зважаючи на знецінення церковного і парафіяльного майна, митрополита консисторія 1928 р. звеліла всім парафіяльним урядам надсилати до неї свої цінні папери, щоб у майбутньому вона могла ними розпоряджатися. Директива митрополітичної консисторії стосувалася і Ставропігії, яку уповноважили надіслати заставні листи і вкладкові книжки Успенської церкви «до аналогічного трактування з іншими цінними ефектами з цілої єпархії». Станом на 1930 р. в Інституті були такі духовні фундації: Микити Дацка, Станіслава Метлинського, на утримання проповідника при церкві Успення ім. І. Горбачевського, церкви Успення. 14 лютого 1930 Ставропігія звернулася до консисторії з проханням перебрати ці фундації у своє відання⁷⁴.

Ставропігія навіть на початку ХХ ст. зберігала братський звичай відправляти заупокійні богослужіння за померлих членів Інституту. За 1911 р. збереглася «рописка», згідно з якою греко-католицький парафіяльний уряд «удостовіряєть симь получение квоты 20 коронъ изъ касы Ставропігійского Института титулом стипендіи за отслуженіе двохъ Спъваныхъ Службъ Божихъ зъ парастасомъ за упокой бл. п. Членов Ставропігійского Института въ гг. 1910 и 1911»⁷⁵.

Аналіз духовних фундацій Ставропігійського інституту, дає змогу зробити висновок про зменшення їхньої кількості у порівнянні з фундаціями на школу, стипендії та ін. Тестаменти, як явище середньовічної культури продовжували існувати у ХІХ ст., але їхня форма вирізнялась зменшенням релігійної частини. Члени Інституту несли відповідальність за фундації, засновані ще у братський період, перед новою політичною владою в краї та відчували свій моральний обов'язок як спадкоємці колишнього Братства. Зменшення кількості духовних фундацій Ставропігії у ХІХ ст. пов'язане і зі загальними процесами зростаючої секуляризації суспільства, занепадом віри⁷⁶, і з падінням авторитету Ставропігії як русофільської інституції, що було зумовлене втратою впливів русофільського руху в Галичині.

1 Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. – Москва, 1992.

2 Анотація до роботи Вінниченко О. В. Шляхетські заповіді в реляційних книгах Львівського та Перемишльського гродських судів першої половини ХVІІІ століття як історичне джерело. – Львів, 2009.

- Адреса доступу: <http://www.dlib.com.ua/shljakhetski-zapovity-v-reljatsiynykh-knyhakh-lyvskoho-ta-peremyshlisko-rodskykh.html>
- 3 Замостяник І. Тестаменти львівського архітектора Павла Римлянина (1618).
Адреса доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc-gum/Uashch/2009-13/S\(457-466\).pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc-gum/Uashch/2009-13/S(457-466).pdf).
  - 4 Шустова Ю. Э. Документы Львовского Успенского Ставропигийского Братства (1586 - 1788). Источниковедческое исследование. - Москва, 2009. - 78.
  - 5 о. Фіголь В. Церковні братства Галицької греко-католицької провінції у XVIII ст. // Богословія. - Львів, 1938. - Т. XVI. - Кн. 4. - С. 218.
  - 6 Анотація до роботи Вінниченко О. В. Шляхетські заповіти в реляційних книгах Львівського та Перемишльського гродських судів першої половини XVIII століття як історичне джерело.
  - 7 Орлевич І. Ставропигійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). - Львів, 2001. - С. 20-22.
  - 8 ЦДІА України у м. Львові. - Ф. 129. - Оп. 2. - Спр. 632. - Арк. 3.
  - 9 Там само. - Спр. 632. - Арк. 6.
  - 10 Там само. - Спр. 632. - Арк. 6.
  - 11 Там само. - Спр. 630. - Арк. 35.
  - 12 Там само. - Спр. 632. - Арк. 9.
  - 13 Там само. - Спр. 632. - Арк. 12-16
  - 14 Там само. - Спр. 632. - Арк. 32.
  - 15 Там само. - Спр. 632. - Арк. 9.
  - 16 Там само. Спр. 3 - Арк. 25.
  - 17 Арьес Ф. Арьес Ф. С. Человек перед лицом смерти. - Москва, 1992. - С. 181.
  - 18 ЦДІА України у м. Львові. - Ф. 129. - Оп. 2. - Спр. 561.
  - 19 Там само. - Спр. 604.
  - 20 Там само. - Спр. 614. - Арк. 14.
  - 21 Там само. - Спр. 557.
  - 22 Там само. - Спр. 615. - Арк. 33.
  - 23 Там само. - Спр. 560. - Арк. 2.
  - 24 Там само. - Спр. 544.
  - 25 Там само. - Спр. 563.
  - 26 Там само. - Спр. 583. - Арк. 8.
  - 27 Там само. - Спр. 542. - Арк. 1.
  - 28 Мудрий М. Ідеологія чи світогляд? До питання про теоретичні засади Руського Собору 1848 року/ Вісник Львівського університету. Серія історична. - Львів, 2009. - Вип. 44. - С. 77.
  - 29 ЦДІА України у м. Львові. - Ф. 129. - Оп. 2. - Спр. 606. - Арк. 1а.
  - 30 Про структуру testamentів див: Вінниченко О. Заповіт сандомирського воеводи Яна Тарла (1750 р.) / Вісник Львівського університету. Серія історична. - Львів, 2009. - Вип. 44. - С. 388 - 389.
  - 31 Там само. - С. 389.
  - 32 ЦДІА України у м. Львові. - Ф. 129. - Оп. 2. - Спр. 540. - Арк. 2.
  - 33 Там само. - Арк. 1.
  - 34 Дідицький Б. Львовская Ставропигія и 300-літній празник еи существованья. Издания общества шимени М. Качковского. - Ч. 121 и 122. - Декабрь 1885 и январь 1886. - С. 7.
  - 35 ЦДІА України у м. Львові. - Ф. 129. - Оп. 2. - Спр. 540. - Арк. 11.
  - 36 Там само. - Арк. 2-3.
  - 37 Там само. - Арк. 4-7.

- 38 Там само. – Спр. 583. – Арк. 4 зв.
- 39 Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові. – С. 98.
- 40 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 540. – Арк. 8.
- 41 Там само. – Арк. 27.
- 42 Там само. – Спр. 553. – Арк. 4.
- 43 Там само. – Спр. 553. – Арк. 2.
- 44 Там само. – Спр. 574. – Арк. 52-53.
- 45 Там само. – Спр. 631. – Арк. 13.
- 46 Там само. – Спр. 539. – Арк. 44.
- 47 Там само. – Спр. 645. – Арк. 1.
- 48 Там само. – Спр. 645. – Арк. 10.
- 49 Там само. – Спр. 539. – Арк. 44.
- 50 Там само. – Спр. 540. – Арк. 60.
- 51 Там само. – Спр. 605. – Арк. 6.
- 52 Там само. – Спр. 644.
- 53 Там само. – Спр. 644. – Арк. 8.
- 54 Там само. – Спр. 644.
- 55 Арьєс Ф. Человек перед лицом смерти. – С. 383.
- 56 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 630. – Арк. 3.
- 57 Зубрицький Д. Літопись Львовскаго Ставропігійскаго братства. – Львов, 1926. – С. 172.
- 58 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 632. – Арк. 16.
- 59 Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут у Львові. – С. 46.
- 60 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 630. – Арк. 7.
- 61 Там само. – Спр. 630. – Арк. 7.
- 62 Там само. – Спр. 631.
- 63 Там само. – Спр. 632. – Арк. 32.
- 64 Там само. – Спр. 632. – Арк. 39.
- 65 Там само. – Спр. 630. – Арк. 41
- 66 Про відновлення Львівської греко-католицької капітули див: Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія ХІІ-ХУІІІ ст. Організаційна структура та правовий статус. – Львів, 2010. – С. 648-649.
- 67 Андрохович А. о. Іван Горбачевський примірний парох Ставропігійського інституту (ур. 1743 – 1806) // Збірник Львівської Ставропігії під ред. К. Студинського. – Львів, 1921. – С. 73.
- 68 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 604. – Арк. 1-2.
- 69 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 604. Арк. 1-2; Андрохович А. о. Іван Горбачевський примірний парох Ставропігійського інституту (ур. 1743 – 1806) // Збірник Львівської Ставропігії під ред. К. Студинського. – Львів, 1921. – С. 57.
- 70 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 632. Арк. 11.
- 71 Андрохович А. о. Іван Горбачевський, примірний парох Ставропігійського Братства. – С. 56-57, 59.
- 72 Там само. – С. 62.
- 73 Временникъ Ставропігійского Института съ мѣсяцесловомъ на 1867 г. Львовъ, 1866. – С. 143.; Временникъ Ставропігійского Института съ мѣсяцесловомъ на 1866. – Львовъ, 1865. – С. 175.
- 74 ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 625. – Арк. 8, 5, 3.
- 75 Там само. – Спр. 631. – Арк. 20.
- 76 Арьєс Ф. Человек перед лицом смерти. – С. 383.

Iryna Orlevych

THE LITURGICAL FOUNDATIONS OF LVIV STAVROPIGION INSTITUTE AT THE COLLECTION OF DOCUMENTS OF THE CENTRAL STATE HISTORICAL COLLECTION ARCHIVES IN LVIV.

The testaments which were written in favor of Stavropigiyska church in Lviv had been investigated. The mechanism of settlement of the liturgical foundations by the Stavropigian Institute had been described.

Key words: testament, liturgical foundations, Stavropigiya, the Uspenska Church.

Іван Паламар,

*завідувач відділом Інституту релігієзнавства
Львівського музею історії релігії*

**ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ І ПРАЦІ М. ШАШКЕВИЧА
(ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Розглядається значення ідей та праці М. Шашкевича (1811–1843), священика і поета, першого подвижника національно-культурного відродження Галицької України, який упровадженням народної мови в літературу, церковне життя і школу сприяв пробудженню національної свідомості галицьких українців, для вирішення життєвих проблем сучасної України.

Ключові слова: національно-культурне відродження, самоусвідомлення, символіка, національно-християнські цінності, мова богослужіння.

Сучасна українська дійсність характерна передусім багатьма економічними, політичними і культурними негараздами, що ускладнюються, а також хаосом суспільно-політичних і релігійно-конфесійних орієнтацій та відсутністю авторитетних дороговказів щодо напрямів розвитку різних галузей народного життя. Безперечно, що все це обтяжує становище, хоч у суспільстві і зміцнюється впевненість у нездоланності української ідеї та в тому, що лише християнські цінності є позитивною перспективою у нашому житті. У цій ситуації настійним стає обов'язок кожного задуматися над способом зміцнення єдності нації, розбудови країни і національного життя. Доброю підмогою у цьому можуть стати ідеї Маркіяна Шашкевича, які, на думку багатьох духовних діячів і дослідників, реалізуються в нашій країні дуже повільно, набуваючи сьогодні ще більшої актуальності.

М. Шашкевич увійшов в українську історію як перший подвижник національно-культурного відродження Галицької України, що глибоко відчув дух і поклик доби та зумів здійснити свою місію – введенням народної мови (а через неї – і живої національної символіки, історії, традицій, фольклору) в літературу, церковне життя і шкільництво пробудити національну свідомість і діяльний дух галицьких українців. І. Франко писав, що «у Шашкевичевих словах тодішні русини віднаходили свою силу, свою людську та народну гідність, вони будили розум, ворушили сумління, кликали до дії»¹.